

Høringsuttalelse fra Oslo politidistrikt til NOU 2022:21

1 Innledning

I dette høringssvaret fra Oslo politidistrikt (OPD) omtales de sentrale forslagene til endringer som Straffelovrådet har foreslått. Vi kommenterer ikke alle forslag til endringer. Til det er utredningen for omfattende.

2 Forslag om utvidelse av straffansvar for voldtekt

2.1 Generelle betraktninger

Utvidelse av voldtektsbestemmelsen har vært gjenstand for vurdering flere ganger tidligere, og Oslo politidistrikt har tidligere avgitt høringsvar om dette.

At all seksuell kontakt skal være basert på frivillighet mellom samtykkende parter er en grunnleggende og selvsagt norm. Oslo politidistrikt vil samtidig understreke at det likevel må skilles mellom hva som anses som kritikkverdig, uetisk eller upassende opptreden og hva som er så uforsvarlig atferd at det skal belegges med straffansvar. En eventuell utvidelse av straffansvaret krever en god og adekvat begrunnelse, ikke minst på dette området. I denne sammenheng mener politidistriktet at lovgiver må se nærmere på om det er avdekket eksempler i praksis som man mener er så klanderverdige at de bør resultere i straff og hvor det er utilstrekkelig lovhjemmel som gjør at man ikke reagerte med straff, eller om det i disse tilfelle er bevisvurderingen som gjør at saken henlegges (eller ender med frifinnelse).

Voldtekt og andre seksuelle overgrep er alvorlig kriminalitet med store omkostninger og konsekvenser for den enkelte fornærmede og dermed også for samfunnet. Likevel må det vurderes nøye om en utvidelse av straffansvaret slik som foreslått er riktig vei å gå, og om en utvidelse vil være tilstrekkelig tydelig og forutsigbar til å ivareta rettssikkerheten ikke bare til en fornærmet, men også til den som anmeldes for å ha hatt seksuell omgang med noen som ikke ønsket dette og som mener å ha gitt uttrykk for slik avvisning. Det er ingen grunn til å tro at utvidelse av straffansvaret vil bidra til høyere oppklaring på området. En konsekvens kan bli at flere vil anmelde seksuelle overgrep med en forventning om strafferettslig reaksjon, men hvor man uansett ikke kommer i mål på grunn av strafferettens strenge og nødvendige beviskrav ikke er oppfylt. En tillater seg å reise spørsmålet om hva det kan bety for de alvorligste overgrepene dersom politiet med nåværende ressurser får flere prioriterte typetilfelle å etterforske på dette viktige saksfeltet.

Oslo politidistrikt vil dessuten påpeke at de tilfellene som nå foreslås straffebelagt ganske ofte vil kunne involvere unge mennesker, og i tillegg situasjoner hvor begge parter har vært påvirket av rusmidler. Det må være et handlingsrom ved intim kontakt som et ledd i utforsking og hvor det hele starter frivillig før en er over i det straffbare, også hvor rusmidler er involvert. I en situasjon hvor begge angrer dagen etter og/eller kan ha tilslørede minner om den rent faktiske situasjonen – kan begge anses som seksuelle overgripere? Vil det avgjørende for status i et slikt tilfelle være hvem som anmelder først? Hva med de tilfellene hvor den

seksuelle omgangen utvikler seg underveis – i hvilken grad stilles det krav til observasjon av den andre for å forsikre seg på ethvert stadium i den seksuelle aktiviteten at man er innenfor lovens rammer? Vil dette være forenlig med retten til seksuell selvbestemmelsesrett for alle?

I tillegg innebærer bestemmelsen en forskyvning i bevisetema fra konsentrasjon rundt gjerningspersonens opptreden til også å omfatte fornærmedes handlinger i større grad. Det er i forslaget stilt krav om positiv tilkjennegevingelse fra den fornærmede om at den seksuelle omgangen ikke er ønsket, idet det er uttalt at dersom fornærmede forholder seg passiv til tross for at vedkommende ikke ønsker seksuell omgang, så anses dette ikke så klanderverdig at det bør straffes. Dette er OPD enig i dersom forslaget først vedtas.

Det uttales videre i NOU 2022:21 pkt. 23.3.2 følgende (s. 152):

Det avgjørende er at det har blitt formidlet et "nei" eller en motvilje som er egnet til å bli forstått i den aktuelle situasjonen.

Dette gjentas i kap. 38 Merknader til de enkelte bestemmelsene. I praksis vil man da først måtte bedømme hva fornærmedes har formidlet, dvs. om ufrivillighet har kommet til uttrykk i ord eller handling eller på annen måte. Deretter må man vurdere om dette var et tilstrekkelig eksplisitt uttrykk i den konkrete situasjonen, og endelig vurdere gjerningspersonens subjektive skyld. Vurderingene av disse forhold i en situasjon hvor det vanligvis ikke foreligger sentrale bevis utover forklaringene til anmeldte og anmelder vil utvilsomt være vanskelig, og det skal mye til før man kan utelukke mistenktes versjon om omstendigheter som har direkte betydning for skyldvurderingen.

2.2 Alternativer til ny straffelov § 294 c

Dersom lovgiver går for en løsning som skissert av Straffelovrådet med kriminalisering av seksuell omgang med noen som ikke vil og som gir "egnet" uttrykk for det, vil Oslo politidistrikt trekke frem to alternative reguleringsmåter.

I forbindelse med at Straffelovrådet bad om innspill fra aktører til sitt arbeid avgav Oslo politidistrikt et hørings svar 28.05.2021 hvor en foreslo å tydeliggjøre i ordlyden at gjeldende straffelov § 297 (seksuell handling uten samtykke) også omfatter seksuell omgang. Det ble samtidig gitt uttrykk for at strafferammen i bestemmelsen i så fall bør heves, men at en var usikker på en heving helt opp til seks år. Oslo politidistrikt mener dette fortsatt kan være et alternativ. En foreslår samtidig at voldtektsbestemmelsen i gjeldende straffelov § 291 videreføres med enkelte språklige justeringer som foreslått i forslaget til ny straffelov § 294. Oslo politidistrikt mener en bør beholde begrepet *voldtekt* i overskriften på bestemmelsen, da en ikke ser noen grunn til å endre dette etablerte begrepet. Slik vil man fortsatt synliggjøre at de tilfellene som er nærmere angitt der anses som særlig graverende og reservert situasjoner hvor overgriper har benyttet maktanvendelse i form av vold eller truende atferd eller forgrepet seg på en person uten reell mulighet til å motsette seg handlingen.

Et annet alternativ er å videreføre gjeldende voldtektsbestemmelse i straffeloven § 291 med de språklige justeringer som er foreslått i forslag til ny straffelov § 294, og flytte den foreslåtte utvidelsen av bestemmelsen (ny straffelov § 294 bokstav b) til forslag til ny straffelov § 293 (seksuell utnyttelse), dvs. inn i bestemmelsen som i dag omfatter misbruk av overmaktsforhold og som nå skal hete seksuell utnyttelse.

Å knytte straffbar seksuell omgang med noen som ikke vil det, og som i ord eller handling gir uttrykk for dette, sammen med et vilkår om utnyttelse vil etter vårt syn kunne avhjelpe noe av betenkelighetene med en nykriminalisering.

Slik bestemmelsen er formulert kan fornærmedes motvilje mot den seksuelle omgangen komme til syne enten verbalt eller ved handlinger, herunder kroppslige reaksjoner. I tilfelle hvor en person gjennomfører seksuell omgang til tross for at den andre parten klart gir uttrykk for å ikke ville dette, kan det sies å foreligge en utnyttelsessituasjon. Gjerningspersonen tar seg til rette til tross for at det er gitt tydelige signaler om at den seksuelle omgangen ikke er villet.

Imidlertid skiller disse tilfellene seg fra de øvrige som er listet opp i forslag til ny straffelov § 293 a-c ved at det der kreves at utnyttelsen skjer med noen som har vesentlig nedsatte forutsetninger for å motsette seg handlingen. Dette kriteriet passer ikke på tilfellene av seksuell omgang mot noens uttalte vilje i ord eller handling. Det anses ikke hensiktsmessig med et vilkår om nedsatte forutsetninger for å utøve selvbestemmelsesretten dersom ny bestemmelse innføres og plasseres i forslag til ny straffelov § 293.

Den nye bestemmelsen kan for eksempel tas inn i et nytt tredje ledd i forslag til ny straffelov § 293 med følgende ordlyd: "På samme måte straffes den som **ved utnyttelse** skaffer seg seksuell omgang med noen som ikke vil det, og som gir uttrykk for dette i ord eller handling".

En vil understreke at uansett hva lovgiver lander på synes en strafferamme på 10 år slik som forslaget lyder å være altfor høyt når det kommer til straffverdigheten av disse forhold. En bemerker at det fremstår som urimelig at en situasjon hvor en voksen utnytter en psykisk utviklingshemmet til seksuell omgang har strafferamme på seks år, mens en situasjon hvor voksne i utgangspunktet samtykkende parter kan ende opp i en situasjon hvor et "nei" som ikke blir tatt på alvor skal ha en strafferamme på 10 år. Dersom rådets forslag blir vedtatt, innebærer dette at fullbyrdede overtredelser av § 294 bokstav b aldri vil bli foreldet, jf. straffeloven § 91. Det bør være vesensforskjell på straffverdigheten og foreldelsesreglene for tilfellene som omfattes av § 294 bokstav a, c og d, sammenholdt med tilfellene som omfattes av bokstav b.

Utover dette vil en i tilknytning til forslag til ny straffelov § 294 bokstav c vise til det som fremgår av NOU 2022:21 pkt. 7.3.1 (s. 52), hvor det er vist til at det i rettspraksis finnes eksempler på at vilkåret *ute av stand* anses oppfylt selv om fornærmede har protestert eller har hatt en viss evne til å protestere. Det bør avklares i forarbeidene om denne praksisen er i tråd med lovgivers syn eller om fornærmede må være *helt ute av stand til å protestere eller sette seg til motverge* slik som angitt i Ot.prp.nr.28 (1999-2000) pkt. 4.3.4.3 s. 33. Oslo politidistrikt mener kriteriet skal være strengt, men ikke så strengt at en viss protest eller evne fra fornærmede til dette ekskluderer straffansvar i disse situasjonene.

2.3 Om forslag til ny straffelov § 295 (grov seksuell omgang uten samtykke)

Dersom forslaget til ny straffelov § 294 b vedtas slik det er foreslått, så mener Oslo politidistrikt at det må klargjøres hva som skal til for at en handling etter dette alternativet skal anses som grov og således omfattes av en så høy strafferamme.

2.4 Om forslag til ny straffelov § 296 (grovt uaktsom seksuell omgang uten samtykke)

Dersom forslaget til ny straffelov § 294 b vedtas slik det er foreslått, må det nøye vurderes om disse skal omfattes av ny straffelov § 296. Slik en ser det vil bestemmelsen kunne øke sjansene for feilaktige domfellelser, da vurderingen av gjerningspersonens subjektive skyld i tilfelle som foreslått etter ny straffelov § 294 b vil bero på krevende vurderinger rundt dennes oppfatning i den konkrete situasjonen.

2.5 Særskilt problemstilling – bruk av kondom

En særskilt problemstilling som en oppfordrer lovgiver til å ta stilling til er situasjoner hvor man har innledet seksuell omgang til samleie med bruk av kondom, og den ene parten tar av denne uten at den andre gjøres kjent med det. Er dette å anse som bristende forutsetninger som kan rammes av forslag til ny straffelov § 294, eventuelt andre bestemmelser?

3 Øvrige bestemmelser som gjelder personer over seksuell lavalder

3.1 Om forslag til ny straffelov § 293 bokstav c

Generelt bemerkes at man er enig i at ordlydsendring fra *misbruk av overmaktsforhold* til *seksuell utnyttelse* bedre får frem hva bestemmelsen regulerer.

En er imidlertid skeptisk til den foreslåtte utvidelsen av bestemmelsen til å omfatte seksuell utnyttelse av noen som har vesentlig nedsatte forutsetninger til å motsette seg handlingen på grunn av ruspåvirkning. Her må det utvises forsiktighet med å straffebelegge nye tilfelle. Det er i utredningen understreket at det skal være en høy terskel for å anvende bestemmelsen, og det tas sikte på bruk kun hvor fornærmede ikke er i stand til å ta et reelt valg om å delta. Videre er det gitt uttrykk for at gjerningspersonens fremgangsmåte må utgjøre hensynsløs misbruk av situasjonen og fornærmedes nedsatte forutsetninger for å motsette seg den seksuelle omgangen. Det er altså kvalifisert utnyttelse av sårbarhet som rammes, og dette må i så fall kommenteres utvetydig i forarbeidene. En kan vanskelig se hvordan en slik bestemmelse skal få praktisk anvendelse. En mener det må drøftes nærmere om en slik bestemmelse vil ha noen realitet og hvorfor gjeldende "ute av stand"-bestemmelse som er foreslått videreført, ikke anses dekkende nok.

En særlig problemstilling i tilknytning til en ny bestemmelse som foreslått er at en gjerningsperson skal vurderes ut fra sin faktiske forståelse av situasjonen på gjerningstidspunktet, men det skal sees bort fra faktisk uvitenhet som følge av selvforskyldt rus. I slike tilfelle skal man bedømmes ut fra den oppfatning man ville hatt som edru, jf. straffeloven § 25. Det er betenkelig at utgangspunktet for vurderingen av subjektive forhold her vil bli ulik i en situasjon hvor partenes forståelse av situasjonen er helt sentral. Det vises her til omtalen ovenfor at det kan være tvil om hvem som egentlig er fornærmet og hvem som skal anses som overgriper i en situasjon hvor to personer i sterkt beruset tilstand har seksuelt samkvem som går utover de rammer den ene mener er omfattet av frivilligheten.

3.2 Ny bestemmelse i § 291 om seksuelt krenkende adferd

Oslo politidistrikt støtter forslaget om videreføring av gjeldende rett med ordlydmessige endringer som foreslått, slik at bestemmelsen ikke rammer *uanstendig adferd* som ikke er

seksuelt krenkende og slik at vilkåret om manglende samtykke fjernes. Vilkåret er uten selvstendig betydning fordi seksuell adferd overfor en som har samtykket ikke er krenkende.

3.3 Ny bestemmelse i § 292 om seksuelt krenkende berøring

Oslo politidistrikt er enig i at ordlyden *seksuell handling* endres til *seksuell berøring* for å gjøre det klart at bestemmelsen rammer fysisk kontakt. En støtter forslaget om å skjerpe strafferammen for bedre å kunne reflektere alvorret i straffeutmålingen ved de mer inngripende overtredelsene.

Oslo politidistrikt mener det bør utformes en egen bestemmelse for de grove overtredelsene av § 292 med en forhøyet strafferamme. Det er foreslått en slik bestemmelse for barn under 15 år i forslag til ny straffelov § 299. Forhold beskrevet i 292 annet ledd hører utfra alvorlighetsgrad hjemme i en slik bestemmelse. Ved vurderingen av om overtredelsen er grov bør det legges vekt på berøringens karakter, omfang og omstendigheter rundt handlingen. En bestemmelse for de grove overtredelser bør også omfatte seksuell utnyttelse av noen som har vesentlig nedsatte forutsetninger for å motsette seg handlingen, f.eks. på grunn av psykisk utviklingshemming eller psykisk lidelse.

Det foreslås at strafferammen for de grove overtredelser settes til fengsel i inntil 3 år.

4 Kapittel 28 Endringer i strafferammer og straffenivåer

4.1 Forslag om å oppheve av minstestraft på 3 år for voldtekt til samleie og forslaget om å senke strafferamme fra 15 til 10 år

4.1.1 Forslag om å oppheve minstestrafen

Straffelovrådet uttaler i pkt. 28.5.2. at de generelt er skeptiske til bruk av særlige minstestrafte og anbefaler i pkt. 27.8 at dagens minstestraft på 3 år for voldtekt til samleie oppheves. I pkt. 34.3 foreslås det å oppheve minstestrafen for voldtekt av barn.

Oslo politidistrikt er enig i at dagens minstestraft på 3 år er for høy. Minstestraft er et inngripende virkemiddel som bør forbeholdes de groveste overgrepene. Voldtekt til samleie av voksne og barn er imidlertid i denne kategorien og forslaget om å fjerne minstestraft i gjeldende straffelov § 292 og § 300 går etter vår vurdering for langt.

Som Straffelovrådet redegjør for i punkt 28.5.1 har det helt siden vedtagelsen av straffeloven 1902 vært en minstestraft for voldtekt til samleie og samleie med barn under en viss alder, men nivået har variert. Straffelovkommisjonen ga i sin tid uttrykk for at det

ved de spesielt alvorlige forbrytelsene – f. eks voldtekt, forsettlig drap og de groveste narkotikaforbrytelser – kan [...] være grunn til å understreke forbrytelsens grovhet ved å sette en minstestraft.

På 2000-tallet har det vært et tema at straffenivåene for voldtekt har vært for lave, ikke minst for voldtekt til samleie av barn under 14 år. I pkt. 28.6 uttaler Straffelovrådet at

det kan være grunn til å signalisere at det ikke er ønskelig å senke det generelle nivået som er etablert i voldtektssaker, men at domstolene igjen skal ha frihet til å fastsette

den straff i den enkelte sak som de til enhver tid finner riktig utfra tilgjengelige og relevante straffeutmålingsmomenter.

Strafferammene er et uttrykk for lovgiverens syn på de straffbare handlingenes grovhet og straffverdighet. Oslo politidistrikt mener forslaget om å fjerne minstestrafen er et signal som vil føre til at det generelle straffenivået for voldtekt kan gå ned. En foreslår derfor å beholde minstestrafen, men at den senkes til 2 år. Det vil reflektere voldtektsforbrytelsens straffverdighet samtidig som domstolene gis et større handlingsrom.

Dersom en likevel går inn for å fjerne minstestrafen må lovgiver følge årvåkent med på utviklingen, ikke minst ifht. straffenivået for voldtekt av barn for å unngå at straffenivået på ny blir liggende etter.

4.1.2 Forslaget om å senke strafferamme for voldtekt til samleie fra 15 til 10 år

Oslo politidistrikt vurderer at forslaget om å senke strafferammen fra 15 til 10 år i likhet med forslaget om å oppheve minstestrafen er signaler som vil føre til at det generelle straffenivået som er etablert for voldtekt kan gå ned.

I pkt. 28.7.5 viser Straffelovrådet til ønske om samsvar i utmålingsnivåer for ulike straffebud som verner lignende interesser. Konkret nevnes straffenivåene for mishandling i nær relasjon og menneskehandel som i dag ligger lavere. Det er etter vårt syn ikke et argument for å endre strafferammene for voldtekt. Det bør da heller vurderes om ikke nivåene for mishandling og menneskehandel burde ligge høyere utfra at (også) det er lovbrudd som innebærer alvorlige krenkelser av den fysiske og psykiske integriteten til fornærmede.

En kan ikke se at strafferammene for de alvorligste krenkelsene av den seksuelle integriteten skal ligge lavere enn for de grove narkotikaovertredselsene.

Det vises for øvrig til Strafferådet uttalelser i pkt. 28. 6. om at det ikke er ønskelig å senke det generelle nivået som er etablert i voldtektssaker, jf. over.

Oslo politidistrikt foreslår at dagens bestemmelser om minstestraft og strafferamme på fengsel inntil 15 år ved voldtekt til samleie av voksne og barn videreføres i egne bestemmelser, eventuelt i egne ledd, i forslaget til ny § 294 og § 300, men at minstestrafen senkes til fengsel inntil 2 år.

For øvrig fraråder Oslo politidistrikt at man går bort fra angivelser av normalstraffenivåer i forarbeidene. Som Straffelovrådet uttaler i pkt. 28.6 er det på generelt plan ikke noe å si på at lovgiver benytter lovforarbeidene til å påvirke straffeutmålingen ved å gi uttrykk for at nivået på et område bør heves eller senkes. Lovgivers signaler har vært viktige for å etablere dagens generelle straffenivå for voldtekt og andre seksuallovbrudd og vil være det også i fremtiden dersom det er ønskelig å opprettholde straffenivået.

4.2 Forslag om å endre strafferammen for de groveste overtredelse

Oslo politidistrikt mener forslaget til ny § 301 siste ledd og ny § 295 siste ledd, om å innskrenke strafferammen på 21 års fengsel til der fornærmede dør eller får betydelig skade på kropp eller helse, går for langt. Det kan være snakk om svært grove overtredelser selv om slike følger ikke inntreffer. At fornærmede dør eller får betydelig skade er sjeldent forekommende etter vår erfaring. Ved en innskrenkning som foreslått er det en risiko for at

det ikke vil være rom for å utmåle straffer som reflekterer alvorlighetsgraden i de groveste sakene, for eksempel i saker om langvarig og omfattende overgrep mot et barn.

5 Forslag om å oppheve kriminalisering av søskenincest

Oslo politidistrikt støtter ikke forslaget om å oppheve kriminalisering av søskenincest.

Det er fortsatt behov for bestemmelsen, som hovedsakelig er begrunnet i de samme hensyn som forbudet mot seksuell omgang med slektning i nedstigende linje. Det er ikke gitt at søskenincest skiller seg vesentlig fra der en forelder har seksuell omgang med et barn. Også mellom søsken kan det eksistere ulikeverdige forhold som innebærer samme fare for utnyttelse av en autoritets- eller omsorgssituasjon som mellom foreldre og barn.

Det vises for øvrig til at Straffelovrådet, i pkt. 27.10.2, ifbm med spørsmålet om videreføring av grov uaktsom voldtekt, slutter seg til en uttalelse i Ot. prp. nr. 90 (2003 – 2004) der det bl.a. heter

For handlinger som har vært straffbare over lengre tid, vil en avkriminalisering lettere skape inntrykk av at samfunnet aksepterer handlingen, enn tilfellet er ved en manglende nykriminalisering. En avkriminalisering kan oppfattes som et signal fra samfunnet om at handlingen ikke lenger anses som skadelig eller farlig.

Oslo politidistrikt vurderer at seksuelle forbindelser mellom så nærstående slektninger fortsatt vil være uønsket ut fra samfunnsmessige hensyn. Det er grunn til å anta at allmennheten fortsatt oppfatter slike forhold som støtende. Til sammenligning vises til debatten rundt et eventuelt forbud mot ekteskap mellom søskenbarn.

6 Seksuelle overgrep mot barn

Straffelovrådet har også foreslått endringer i straffebestemmelsene som gjelder seksuelle overgrep mot barn.

6.1 Forslag om senket seksuell lavalder

Straffelovrådet foreslår å senke den seksuelle lavalderen fra 16 til 15 år.

Selv om det kan være gode argumenter for å opprettholde aldersgrensen på 16 år for å beskytte ungdom mot seksuelle overgrep, er Oslo politidistrikt enig i at det nå er riktig å senke den seksuelle lavalder til 15 år.

Som Straffelovrådet har påpekt utgjør den seksuelle lavalder en grense som gjelder flere typer seksuell aktivitet av varierende intensitet og alvor, ikke bare seksuell omgang og samleie. Oslo politidistrikt er enig i at dette taler for å se på aldersgrensen på nytt. Ungdom flest vil være modne nok til en viss grad av seksuell aktivitet, som f.eks. kyssing, og det er unaturlig å trekke en absolutt grense mot all form for slik aktivitet før ungdom fyller 16 år.

For Oslo politidistrikt har det betydning at både Sverige og Danmark har en lavere seksuell lavalder. Dette er land som vi naturlig har mye til felles med og som nordmenn ofte besøker. Aldersgrensen bør derfor være den samme som i disse nabolandene. Da unngår man også situasjoner der det kan oppstå spørsmål om en norsk borger kan straffeforfølges i Norge for

seksuell handling eller seksuell omgang med en 15-åring i Sverige eller Danmark, jf. straffeloven § 5 nr. 9.

Videre har det betydning at den kriminelle lavalder i Norge er 15 år. Det synes noe inkonsekvent at man er gammel nok til å bli straffet for seksuelle overgrep, men ikke gammel nok til selv å være seksuelt aktiv når man fyller 15 år.

Oslo politidistrikt er enig i at ungdom over 15 år bør anses kompetente til selv å stå fritt til å delta i frivillig seksuell aktivitet, noe en ikke ubetydelig andel ungdom under 16 år rapporterer å gjøre ifølge studien Ungdata. Vi er også av den oppfatning at det er en fordel at aldersgrensen er kjent og akseptert i ungdomsmiljøet, noe vi er usikre på om er tilfellet i dag når grensen er såpass høy som 16 år.

Utfordringen er først og fremst å beskytte barn og ungdom mot seksuelle overgrep og uønsket seksuell oppmerksomhet fra voksne. Ved å senke den seksuelle lavalderen til 15 år vil 15-åringenes rettsvern svekkes. Dette kompenseres imidlertid av andre lovbestemmelser som beskytter barn under 18 år, herunder Straffelovrådets forslag til endring av bestemmelsen om utnyttelse av barn under 18 år, jf. forslag til ny § 307.

6.2 Endring av aldersgrenser i straffeloven

Straffelovrådet foreslår også å fjerne det viktige skillet som i dag går ved 14 år i §§ 299-303.

Strafferammen for seksuell omgang med barn under 14 år er i dag vesentlig høyere enn for seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år.

Oslo politidistrikt ser at det vil være unaturlig å opprettholde et skarpt skille ved 14 år dersom den seksuelle lavalderen senkes til 15 år.

Konsekvensen av lovforslaget er at barn mellom 14 og 15 år vil få et sterkere strafferettslig vern mot seksuelle overgrep i form av seksuell omgang fordi strafferammen økes for denne aldersgruppen. Det er det gode grunner til. Skillet ved 14 år har etter Oslo politidistrikts vurdering vært for skarpt. Overgrep mot en som nettopp har fylt 14 år kan nemlig være like alvorlig som overgrep mot en som nesten er 14 år, men dette gjenspeiles på ingen måte i dagens lovverk og utmålingspraksis.

Selv om Oslo politidistrikt støtter forslaget om å senke den seksuelle lavalder og fjerne aldersgrensen ved 14 år, er vi bekymret for at lovendringene kan medføre at straffutmålingen på sikt blir lavere i saker som gjelder barn slik tilfellet var på begynnelsen av 2000-tallet før lovgiver gjennom Prop.97L (2009-2010) gav anvisning på hva departementet mente burde være normalstraffenivået. Til illustrasjon kan vi vise til Rt. 2005 s. 1235 der en støttekontakt som jevnlig i løpet av ett år forgrep seg seksuelt mot to barn på 10-11 år, og der ett tilfelle var likestilt med samleie, ble dømt til fengsel i to og tre måneder, hvorav seks måneder betinget. I samme periode var straffenivået for voldtekt av voksne fornærmede klart høyere. Se til sammenlikning f.eks. Rt. 2006 s. 1319 der en mann som voldtok to kvinner ble domfelt til fengsel i fire år og Rt. 2002 s. 1701 der en mann som voldtok en kvinne to ganger, hvorav ett samleie, ble dømt til fengsel i to år og ni måneder. Etter Oslo politidistrikts vurdering bør det gis klare føringer for at straffenivået for seksuelle overgrep mot barn må opprettholdes og at endringene i aldersgrenser innebærer at rettsvernet til barn mellom 14 og 15 år styrkes. Departementet bør følge utviklingen i rettspraksis nøye for å avdekke eventuell glidning i straffutmålingspraksis som medfører at straffenivået generelt i overgrepssakene senkes.

6.3 Grooming, jf. forslag til ny § 302

Oslo politidistrikt er enig i forslaget om å videreføre den nåværende bestemmelsen i § 306, men i motsetning til rådet mener vi at ikke bare fysiske, men også digitale møter bør omfattes. Vi viser til innspillene fra bl.a. Inger Marie Sunde og Jørn Jacobsen vedrørende dette og ber departementet vurdere spørsmålet nærmere.

OPD mener videre at det i forarbeidene bør klargjøres om grooming-bestemmelsen kan brukes i konkurrans med andre lovbestemmelser dersom møtet med barnet faktisk resulterer i et seksuelt overgrep. Det framgikk nemlig av Ot.prp.nr. 18 (2006-2007) pkt. 3.12.2 at bestemmelsene ikke burde brukes i konkurrans:

Dersom møtet resulterer i en fullbyrdet overtredelse av straffeloven §§ 195, 196 eller § 200 annet ledd, bør det nye straffebudet ikke anvendes i konkurrans (samtidig) med bestemmelsene som rammer selve overgrepet. Forutsetningen er at det gjelder samme tilfelle. Det er altså det konkrete avtalte møtet som § 201 a ville ha rammet som har resultert i et overgrep. I disse tilfellene er det naturlig å se det slik at straffansvaret for overgrepet konsumerer straffansvaret for det forutgående møtet. Situasjonen blir en annen dersom det fullbyrdede overgrepet har skjedd ved en annen anledning enn det avtalte møtet. Det samme gjelder selvfølgelig dersom handlingene retter seg mot forskjellige fornærmede.

Slik klargjøring av konkurransspørsmål vil være retningsgivende for utforming av tiltalebeslutninger.

6.4 Befatning med overgrepsmateriale, jf. forslag til ny § 304

Vi viser til innspill til Politidirektoratet i forbindelse med Straffelovrådets arbeid fra Oslo politidistrikt av 28. mai 2021 der politidistriktet foreslo å heve, men også nyansere strafferammen for befatning med overgrepsmateriale. Vi registrerer at Straffelovrådet ikke har tatt hensyn til vårt innspill om økt – og nyansert strafferamme – i sin utredning. Det er fortsatt vårt syn at strafferammen for befatning med overgrepsmateriale bør heves til seks – 6 – år og at det bør innføres en bestemmelse med strafferamme på ett – 1 – år for de noe mer bagatellmessige overtredelsene som f.eks. er egnet til å avgjøres med forelegg.

Oslo politidistrikt erfarer at den teknologiske utviklingen gjør det mulig å skaffe seg tilgang til og dele ulovlig materiale i stort omfang via ulike plattformer og kommunisere (chatte) med andre i gruppechatter på blant annet krypterte apper der det deles lenker til sider med overgrepsmateriale i et slikt omfang at det vil sprengte rammen på fengsel i tre år. Det er derfor fortsatt vår oppfatning at strafferammen på tre år for befatning med overgrepsmateriale, er for lav.

Følgende gjengis fra vårt innspill av 28. mai 2021:

Teknologien endrer seg raskt. Det er mulig å få tilgang til overgrepsmateriale på det mørke nettet, og det bidrar til at oppdagelsesrisikoen blir lavere ved å bruke fildelingsprogrammer som ikke etterlater spor. Dette bør få betydning i form av høyere straff når det brukes betydelige ressurser for å avdekke den typen kriminalitet. Det krever høy faglig kompetanse å avdekke og etterforske slike saker. Besittelse og produksjon av overgrepsmateriale representerer et stort samfunnsproblem og rammer

de mest hjelpesløse og har stort skadepotensiale for ofrene. Å heve strafferammen vil på en tydelig måte sende et signal om at lovgiver slår hardt ned på overtredelser som rammer barn.

Oslo politidistrikt har ved flere anledninger sett at strafferammen for overtredelse av strl § 311 er for lav og at retten stanger i taket i de verste tilfellene.

....

Det kan også nevnes at Sverige og Danmark har hevet strafferammen til 6 år for grov overtredelse. Angivelig var dette til dels begrunnet med at det i flere EU-land er krav om mer enn 6 års strafferamme for å benytte skjulte metoder. I saker som krever etterforskning i utlandet kan dette også tale for å heve strafferammen i Norge til 6 år.

Samtidig ser Oslo politidistrikt en rekke saker med unge gjerningspersoner, fortrinnsvis gutter, som har fått tilsendt videoer, såkalte virale videoer, som viser seksuelle overgrep mot små barn som deles på ulike apper. Dette er personer som ikke har søkt etter ulovlig materiale, men som kommer over det ved en tilfeldighet, og enten lagrer det eller deler det videre. De vil i dag straffes for § 311, og en domfellelse for overtredelse av § 311 vil kunne ødelegge mange muligheter for dem mtp fremtidig utdanning og jobb. Vi tror dette er en utilsiktet følge. Disse typetilfellene, bør fortsatt være straffbare, men kunne vurderes i en mildere kategori i form av et straffebud med 1 års strafferamme, som f.eks ikke inntas i opplistingen i personregisterloven § 39.

I Oslo politidistrikts innspill pekte vi for øvrig på problemet med jevnbyrdighetsalternativet i strl. § 311 fjerde ledd som ikke omfatter aldersgruppen under 16 år. Dersom en 15-åring og en 16-åring frivillig utveksler seksualiserte bilder av hverandre, vil man med dagens lov bare kunne henlegge saken for 15-åringen, ikke for 16-åringen. Dette kan gi urimelige utslag. Hvis Straffelovrådets forslag om å senke den seksuelle lavalder blir tatt til følge, vil dette problemet bli borte. Det samme gjelder hvis rådets forslag til ny § 304 blir vedtatt slik den nå står. Hvis Straffelovrådets forslag på dette området ikke blir fulgt opp, mener OPD at nedre aldersgrense for jevnbyrdighet i dagens § 311 bør senkes til 15 år.

6.5 Straffelovrådets forslag til jevnbyrdighetsregel i § 305

Straffelovrådet har foreslått å gjøre jevnbyrdighet i alder og utvikling til en straffrihetsgrunn, ikke en straffbortfallsgrunn. Forutsetningen for at handlinger overfor en jevnbyrdig skal være straffri er ifølge forslaget at *omstendighetene tilsier at handlingene ikke er krenkende*. Prinsipielt er vi enig med Straffelovrådet i at det er riktig å utforme bestemmelsen som en straffrihetsgrunn slik at ellers straffbare handlinger mellom personer som er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling anses som rettmessige så fremt de ikke er krenkende. Vår erfaring er at det skal mye til før noen som er omtrent jevnbyrdig i alder og utvikling, blir domfelt for seksuell aktivitet med den mindreårige. Terskelen for å ta ut tiltale er derfor høy, og eventuelle tiltaler vil lett ende med frifinnende dom også i dag. Det er derfor liten grunn til å tro at dette forslaget vil endre rettstilstanden.

Vi har merket oss at Straffelovrådet foreslår at ny § 305 første ledd skal omfatte hele § 297. Dette innebærer at det å utvise seksuelt krenkende atferd – i ord eller handling – i nærvær av eller overfor et barn under 15 år skal omfattes av jevnbyrdighetsregelen, jf. utkast til § 297 første ledd. Dette stiller vi oss undrende til da det er en forutsetning for straffbarhet at den seksuelle atferden er *seksuelt krenkende*. Er den ikke det – f.eks. fordi to ungdommer velger å

vise seg nakne overfor hverandre eller sende hverandre nakenbilder – rammes ikke atferden av strl. § 297. Hvordan seksuelt krenkende atferd overfor en mindreårig skal anses rettmessig hvis gjerningspersonen og fornærmede er omtrent jevnbyrdige er vanskelig å se siden straffritaksgrunnen forutsetter at handlingen ikke er krenkende. Etter Oslo politidistrikts vurdering bør ny § 305 første ledd derfor omfatte handlinger som nevnt i straffeloven § 297 annet ledd til § 302, ikke § 297 første ledd.

Oslo politidistrikt er enig i at jevnbyrdighetsregelen som i dag framgår av strl. § 311 fjerde ledd, inntas som annet ledd i ny § 305. Vi vil imidlertid foreslå at ordlyden i forslaget til ny § 305 annet ledd bør endres slik at også *filmer*, ikke bare *bilder*, omfattes av ordlyden i jevnbyrdighetsregelen. Det vil ofte bero på en tilfeldighet om ungdom tar et bilde eller en kort filmsnutt av seg selv eller hverandre, f.eks. i form av en snapchatvideo. Bilder og film bør derfor likestilles for å unngå urimelig forskjellsbehandling.

Vi har merket oss at rådet foreslår at det å *overlate* et bilde til en annen også skal være straffritt så fremt de involverte er omtrent jevnbyrdige og handlingen ikke framstår krenkende. Her savner vi en nærmere vurdering av hvorfor også overlatelse til en annen bør være straffritt og hvor langt overlatelsen kan og bør strekkes. Det er forskjell på å vise et bilde til en utenforstående person og det å dele bildet elektronisk med en annen. I det øyeblikket et bilde sendes eller på annen måte elektronisk deles med en annen, mister avsender kontrollen over den videre behandlingen av bildet. Det bør derfor framgå tydelig av forarbeidene at elektronisk deling av bilder og filmer med andre anses som krenkende omstendigheter som ikke kan gjøre handlingen straffri. Hvis det på den annen side er snakk om det å sende bilder av hverandre mellom to personer, f.eks. to kjærester, så er vi enig i at overlatelsen dem i mellom av bilder og film som kun viser de to, bør være straffri så fremt partene er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling og handlingen ikke framstår som krenkende.

6.6 Seksuell omgang med mindreårige – begrepsbruk og systematikk

Oslo politidistrikt er enig i forslaget om å erstatte begrepet *seksuell handling* med barn under seksuell lavalder med *seksuell berøring*, fordi begrepet *berøring* tydeligere får fram at dette dreier seg om seksuell *fysisk* kontakt.

I dag benevnes seksuell omgang med barn under 14 år som *voldtekt* etter straffeloven § 299. Straffelovrådet har foreslått å fjerne begrepet *voldtekt*. Oslo politidistrikt viser til det vi har anført i forbindelse med forslaget til § 294 og mener at seksuell omgang med barn under 15 år bør betegnes som voldtekt. Vi viser til begrunnelsen i Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) pkt. 7.11.1.4 som Oslo politidistrikt er enig i.

Straffelovrådet foreslår å fjerne begrepet *kvalifisert handling*. Handlingens karakter vil etter rådets forslag inngå i vurderingen av om seksuell berøring av barn under 15 år skal anses som grov, jf. forslag til § 299 annet ledd. Oslo politidistrikt er skeptisk til å fjerne begrepet *kvalifisert handling* som i dag er et straffbarhetsvilkår i dagens straffelov § 299 bokstav c. Vi viser til begrunnelsen for innføringen av dette alternativet i någjeldende straffelov som vi er enig i, se Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) punkt 7.11.1.4. Det er avsagt en rekke dommer om kvalifisert handling, og det er dermed etablert et straffenivå for slike overtredelser. Ved å flytte disse handlingene fra voldtektsbestemmelsen til betemmelsene om seksuell berøring, er det reell fare for at straffenivået vil synke siden strafferammen er lavere og utgangspunktet for vurderingen vil være seksuell berøring og ikke seksuell omgang.

Hvis Straffelovrådets forslag til § 299 får gjennomslag, vil Oslo politidistrikt henstille til at ordlyden endres fra "og" til "eller" før "fornærmedes alder". Slik bestemmelsen er utformet nå, kan det se ut til at alle alternativene bør være til stede for at den seksuelle berøringen skal være grov. Ved å bruke "eller" får man tydeligere frem at en handling kan vurderes som grov selv om bare ett av alternativene er oppfylt.

6.7 Konkurrens

Straffelovrådet uttaler seg i liten grad om konkrete konkursspørsmål. Oslo politidistrikt ber departementet klargjøre hvilke bestemmelser som departementet mener det er aktuelt å bruke i konkurrens.

Vi oppfatter ut fra rådets forslag til ordlyd i § 301 at § 294 og § 300 ikke er tenkt anvendt i konkurrens. Det er imidlertid viktig at departementet gir føringer i forarbeidene for å unngå usikkerhet og merarbeid for aktørene i rettsvesenet.

Vi viser i denne sammenheng også til det vi tidligere har omtalt i forbindelse med utkast til ny § 302. Det er viktig å avklare om bestemmelsen skal brukes i konkurrens med andre bestemmelser dersom møtet med barnet resulterer i et seksuelt overgrep.

Vi ber også om en avklaring om bestemmelsen om seksuell utnyttelse – ny § 293 – skal kunne brukes i konkurrens med § 294 eller § 300. Vi bemerker at det i utkast til ny § 301 bokstav a er referert til § 294, men ikke til § 293 som også kunne vært aktuell ved vurderingen av om seksuell omgang med barn under 15 år er grov eller ikke.

Det må også klargjøres hvilke bestemmelser som kan brukes i konkurrens med ny § 307 om utnyttelse av barn i en særlig sårbar situasjon.

7 Til punkt 35.3.3 Rådets anbefaling om å avkriminalisere kjøp av seksuelle tjenester fra voksne.

Oslo politidistrikt har siden 2007 hatt særskilt personell (operativt, etterforskning og påtale) som jobber opp mot saker knyttet til menneskehandel og tilstøtende områder. Vi har betydelig erfaring med forebygging, avdekking, etterforskning og iretteføring av menneskehandelsaker og herunder også halliksaker. I dag består Menneskehandelgruppen av 6 – 8 etterforskere og en fagansvarlig jurist tilknyttet gruppen. Videre er det operative og etterforskere knyttet til geografiske enheter som håndterer annen kriminalitet og forebygging innenfor samme fagområde (hallik/menneskehandel)

Oslo politidistrikt stiller seg ikke bak rådets anbefaling. Forslaget er begrunnet med hensynet til den seksuelle selvvråderetten og manglende dokumentasjon av mulige skadefølger ved frivillig prostitusjon.

Gjennom kunnskapsstyrt arbeid opp mot både halliksaker og menneskehandelsaker har Oslo politidistrikt over tid opparbeidet betydelig kunnskap erfaring om feltet. Selv om vi i utgangspunktet er enige i prinsippene om seksuell selvvråderett og praktisering av skadefølgeprinsippet, er vi også kritiske til en del av de premissene som rådet legger til grunn i NOU'en.

Oslo politidistrikt erfarer at de sakene som etterforskes i svært liten grad er preget av et kjøp/salg mellom reelt likeverdige parter.

Selv om salg av seksuelle tjenester tilsynelatende skjer mellom gjensidig samtykkende parter, er Oslo politidistrikts erfaring at mange, eller nær de fleste, av de prostituerte en kommer i kontakt med er svært sårbare eller i svært sårbare situasjoner. Eksempelvis etterforsket Oslo politidistrikt i 2020/21 en sak hvor 4 (5) personer fra samme familie ble domfelt for dels i fellesskap ha utnyttet to 18 år gamle kvinner fra samme landbakgrunn som dem selv til prostitusjon her i Norge. Ut fra annonseringen på internett var det intet som tydet på at dette var noe annet enn egendrevet, frivillig, prostitusjon. I realiteten var begge kvinnene underlagt et tvangs og voldsregime og tvunget ut i dette kun dager etter fylte 18.

Oslo politidistrikt etterforsker nå et omfattende kompleks hvor et organisert halliknettverk har rekruttert, organisert og driftet prostitusjonen av flere enn 100 østeuropeiske kvinner, hovedsakelig fra Ukraina og Moldova, i Norge. Det er identifisert flere potensielle ofre for menneskehandel i etterforskningen. Noen fellestrekk er at det rekrutteres målrettet mot at Norge er en nasjon hvor prostitusjon er lovlig og således et trygt og lukrativt land å prostituere seg i, det presises av nettverket at det er kunden som gjør noe straffbart ved å kjøpe tjenesten. Nettverket tilbyr private lån til reise for å komme seg til Norge, noe som medfører at enkelte prostituerte har satt seg i gjeld til bakmannsapparatet allerede før de forlater hjemlandet. Den prostituerte har ikke selv kontakt med sex-kjøperne eller kontroll på priser eller tjenester som annonseres, alt dette driftes og formidles gjennom en tredjeperson/operatør som utgir seg for å være den prostituerte i annonsen. Den prostituerte får beholde 50% av inntjeningen sin og eventuelle tips som kunden betaler i tillegg. Etterforskningen av nevnte sak retter seg mot bakmannsapparatet; den organiserte, grenseoverskridende og til dels profesjonelle kriminaliteten som livnærer seg på å utnytte sårbare personer for økonomisk vinning. Politiets målgruppe er ikke de mange hundre sex-kjøperne som potensielt kan identifiseres i etterforskningsmaterialet.

Vår samlede erfaring gjør at Oslo politidistrikt stiller seg kritisk til en liberalisering av dagens regelverk.

Oslo politidistrikt bemerker at for den som kjøper seksuelle tjenester kan det være nær sagt umulig å gjøre seg opp men mening om hvorvidt selger gjør dette fritt, er over 18 eller underlagt et hallikregime. Selv om forbudet fjernes vil en kjøper kunne støtte menneskehandel eller hallikvirksomhet, begge deler grov og profittmotivert kriminalitet.

Oslo politidistrikt ønsker også å fremheve at forbudet slik det ble innført i 2009 hadde en positiv effekt idet markedet for prostitusjon ble redusert. Vi viser til Rasmussen, Strøm, Sverdrup og Hansen (2014) – hvor det på side 182 konkluderes med at

...sexkjøpsloven har bidratt til mindre prostitusjon; færre prostituerte, færre bakmenn, et redusert tilbud og lavere etterspørsel i forhold til hvordan det hadde vært i dag uten sexkjøpsloven.

På side 183 med videre henvisninger til Di Nicola et al (2005):

... sexkjøpsloven har bidratt til mindre menneskehandel med adresse Norge.

Oslo politidistrikt legger til grunn, ut fra egen erfaring, at den positive trenden som ble vist i ovennevnte Vista-analyse har fortsatt også i tiden fra 2012 til nå.

Hva angår holdningene til kjøp av seksuelle tjenester, som allerede kort tid etter innføringen av forbudet i datidens strl. § 311, viste at det var færre unge menn som kjøpte sex, og at de mer enn eldre hadde endret holdningen til kjøp av sex etter innføringen av forbudet. Det vises her til Kotsadam og Jakobsson (2011) – *Do laws affect attitudes? An assessment of the Norwegian prostitution law using longitudinal data. International review of Law and Economics 31 (2011) p. 103-115.*

Oslo politidistrikt viser til det som fremgår på side 249 i utredningen hvor det anføres at:

Siden innføringen av bestemmelsen har mindre menneskehandel for prostitusjonsformål enn tidligere blitt avdekket og straffeforfulgt

Rådet bruker dette som argument for at forbudet mot sexkjøp ikke har den effekten som politiet trodde ved innføringen. Vi er ikke enige i denne konklusjonen.

Bevissituasjonen i menneskehandelsaker er ofte kompleks, og det skal mye til for å bevise utover rimelig tvil at noen er "utnyttet" slik det fremgår av strl. § 257 og §258. Mange av sakene som etterforskes ligger i grenselandet mellom halliksaker og menneskehandelsaker. Det er således to faktorer som etter vårt syn er viktige her: både at mindre etterspørsel fører til mindre menneskehandelsaker og deretter at noen av "gråsonesakene" ender opp som halliksaker. Til orientering har Europarådets ekspertgruppe på THB (GRETA) senest i 2021 gjennomgått Norges behandling av menneskehandelsaker og har påpekt flere forbedringspunkter. Avkriminalisering er ikke ett av dem.

Hva angår henvisningen til Amnesty International (2016) så var, og er, Oslo politidistrikt grunnleggende kritisk til både metode, gjennomføring og konklusjon i den rapporten, hvilket vi også fremhevet på nevnte tidspunkt. For øvrig bemerkes at det som kritiseres i rapporten allerede da rapporten ble til ikke lenger var en del av politiets strategi og metodikk. Den er etter vårt syn irrelevant for dagens lovarbeid.

Oslo politidistrikt kan ikke støtte rådets anførsler på NOU side 249 første spalte nederst om at prostituerte ble mer sårbare idet de ikke ønsket av deres virksomhet skulle avsløres av politiet. Dett argumentet kan ikke lenger sies å ha gyldighet idet langt de fleste synes å åpne annonser for egne tjenester gjennom blant annet realscort.com, og således at dette da blir offentlig kjent. Videre bemerkes at erfaringen ved etterforskning nå viser at halliknettverk faktisk annonserer etter nye prostituerte til Norge ved å fremheve i åpne annonser slik:

I Norge er prostitusjon lovlig. På grunn av dette er arbeid for jenter helt trygt. Klienten bryter loven ved å kjøpe tjenestene jenta har levert. Norge er et land med høy levestandard og en gjennomgående sterk økonomi. På grunn av dette er antallet kunder og deres kvalitet høyere enn det europeiske nivået.

Oslo politidistrikt minner om at andre og sammenlignbare land i Europa går i motsatt retning av rådets forslag, blant annet Spania.

Oslo politidistrikt mener, at den beviselige positive effekten av forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester, langt overstiger en teoretisk positiv effekt av å knytte en liberalisering til vernet av den enkeltes seksuelle selvbestemmelsesrett.

Til slutt nevnes at hensynet til den seksuelle selvråderetten i liten grad berøres av et forbud mot kjøp av seksuelle tjenester. Forbud hindrer ikke samtykkende parter i å ha seksuell omgang med hverandre, kun at dette gjøres mot vederlag.

8 Språklig gjennomgang

Vi ber avslutningsvis departementet foreta en nøye språkvask av de foreslåtte bestemmelsene, særlig bruk av refleksive pronomener som "seg", se f.eks. utkastet til § 298 annet ledd. Ordlyden kan ikke etterlate tvil om hvilket subjekt dette viser til.

Høringen er i hovedsak utarbeidet av Felles enhet for etterretning og etterforskning.

Oslo politidistrikt, 22. mars 2023

Audun Kristiansen
Politiinspektør